

*До разової спеціалізованої вченої
ради у Донецькому державному
університеті внутрішніх справ*

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Бабенка Андрія Миколайовича на дисертацію Пугач Світлани Іванівни «Кримінологічна характеристика та запобігання жіночій злочинності», подану на здобуття ступеня доктора філософії та представлену до захисту до разової спеціалізованої вченої ради Донецького державного університету внутрішніх справ за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Дисертаційне дослідження Пугач Світлани Іванівни присвячене комплексному дослідженню однієї з найбільш актуальних і суспільно значущих проблем сучасної кримінологічної науки – кримінологічній характеристиці та запобіганню жіночій злочинності.

Жіноча злочинність є самостійним різновидом злочинності, який має власні закономірності формування, специфічні соціально-демографічні, психологічні та кримінологічні особливості. Її дослідження має важливе значення не лише для розвитку кримінологічної науки, а й для формування ефективної державної політики у сфері запобігання злочинності, удосконалення діяльності правоохоронних органів, органів пробації, соціального захисту населення та реалізації сучасної гендерної політики.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, яка істотно вплинула на соціально-економічні процеси, трансформувала криміногенну ситуацію та спричинила появу нових факторів, що детермінують

кримінальну поведінку жінок. Вимушене переміщення населення, погіршення матеріального становища сімей, руйнування соціальних зв'язків, психологічна травматизація населення, втрата роботи, збільшення кількості жінок, які самотійно забезпечують сім'ю або втратили годувальника, об'єктивно зумовили необхідність переосмислення сучасних підходів до дослідження жіночої злочинності.

Актуальність дисертаційного дослідження також визначається тим, що переважна більшість фундаментальних кримінологічних праць із зазначеної проблематики виконувалася ще до початку повномасштабної війни та не враховувала сучасних трансформацій структури, динаміки, детермінації та профілактики жіночої злочинності. Саме тому комплексне дослідження цієї проблеми є своєчасним, науково обґрунтованим і повністю відповідає сучасним потребам розвитку кримінологічної науки та практики.

Водночас актуальність теми підтверджується її відповідністю Стратегії забезпечення державної безпеки України, пріоритетним напрямом наукових досліджень Міністерства внутрішніх справ України, Тематиці наукових досліджень Донецького державного університету внутрішніх справ, а також сучасним тенденціям розвитку вітчизняної кримінологічної науки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Ступінь обґрунтованості сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується комплексним використанням сучасної методології наукового пізнання, широкою нормативною, теоретичною та емпіричною базою дослідження.

Нормативно-правову основу дисертації становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, кримінальне, кримінальне процесуальне, кримінально-виконавче законодавство України, законодавство у сфері пробації, запобігання домашньому насильству, нормативно-правові акти інших держав, практика Верховного Суду та Європейського суду з прав людини.

Теоретичну основу дослідження склали праці провідних українських і зарубіжних учених у галузі кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінального процесу, соціології, психології та інших наук, що дало можливість авторці комплексно дослідити заявлену проблематику.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання, зокрема діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, історико-правовий, порівняльно-правовий, статистичний, соціологічний та інші методи, застосування яких забезпечило достовірність отриманих результатів.

На особливу увагу заслуговує сформована дисертанткою емпірична база дослідження, яка включає аналіз матеріалів 182 вироків судів, результати анкетування 120 респондентів та інтерв'ювання 30 практичних працівників. Зазначене свідчить про достатній рівень репрезентативності проведеного дослідження та дозволяє визнати сформульовані авторкою висновки науково обґрунтованими.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що авторкою здійснено комплексне кримінологічне дослідження жіночої злочинності в Україні в умовах воєнного стану та сформульовано низку нових наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, які мають важливе значення для подальшого розвитку кримінологічної науки, удосконалення законодавства та практики запобігання злочинності.

На особливу увагу заслуговує те, що авторка не обмежилася традиційним аналізом кількісних показників жіночої злочинності, а комплексно дослідила трансформацію її кримінологічної характеристики під впливом воєнного стану, визначила нові криміногенні чинники, що впливають на кримінальну поведінку жінок, а також сформувала сучасну модель запобігання жіночій злочинності.

Особливої уваги заслуговують сформульовані дисертанткою положення щодо удосконалення кримінологічної характеристики особи жінки, яка вчиняє кримінальні правопорушення, уточнення системи детермінант жіночої злочинності, класифікації мотивів кримінальної поведінки жінок, а також обґрунтування сучасної трирівневої системи запобігання жіночій злочинності.

Науковий інтерес становлять також запропоновані авторкою напрями вдосконалення кримінального, кримінально-виконавчого, пробаційного та іншого законодавства України, які характеризуються практичною спрямованістю та можуть бути використані у подальшій нормотворчій діяльності.

Зміст та оформлення дисертації. Дисертаційне дослідження Пугач Світлани Іванівни складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (246 найменувань) та додатків.

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження жіночої злочинності» авторкою досліджено сучасний стан наукової розробленості проблеми жіночої злочинності, проаналізовано еволюцію кримінологічних поглядів на її природу та детермінацію, а також сформовано методологічну основу проведеного дослідження.

Позитивної оцінки заслуговує критичний аналіз класичних і сучасних кримінологічних концепцій, зокрема біологічних, психологічних, соціологічних та інтегративних підходів до пояснення жіночої злочинності. Авторкою обґрунтовано власну наукову позицію щодо визначальної ролі соціальних чинників у механізмі формування кримінальної поведінки жінок, що відповідає сучасним тенденціям розвитку кримінологічної науки.

У другому розділі «Кримінологічна характеристика жіночої злочинності в Україні» проведено комплексний аналіз сучасного стану, структури, динаміки та тенденцій розвитку жіночої злочинності, досліджено кримінологічний портрет особи жінки, яка вчиняє кримінальні правопорушення, а також встановлено

вплив соціально-економічних, сімейно-побутових і воєнних чинників на формування кримінальної поведінки.

Особливої уваги заслуговує проведене авторкою емпіричне дослідження, яке дозволило визначити сучасні соціально-демографічні, соціально-рольові та морально-психологічні особливості жінок-правопорушниць, сформувати їх узагальнений кримінологічний портрет та виявити нові тенденції розвитку жіночої злочинності в умовах воєнного стану. Важливим науковим результатом є також здійснена класифікація кримінальних правопорушень, що вчиняються жінками, за мотиваційною ознакою, яка сприяє більш глибокому розумінню причин та механізмів кримінальної поведінки.

У третьому розділі «Запобігання жіночій злочинності» авторкою комплексно досліджено систему загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів запобігання жіночій злочинності, запропоновано сучасні напрями удосконалення діяльності правоохоронних органів, органів пробації, соціальних служб та інших суб'єктів профілактичної діяльності.

Позитивної оцінки заслуговують сформульовані дисертанткою пропозиції щодо вдосконалення кримінального, кримінально-виконавчого, пробаційного та спеціального законодавства України, а також рекомендації щодо впровадження гендерно-чутливих підходів до профілактики жіночої злочинності, ресоціалізації жінок, які перебувають у конфлікті із законом, та посилення міжвідомчої взаємодії суб'єктів запобігання злочинності.

Загалом зміст дисертації характеризується логічною побудовою, послідовністю викладення матеріалу, внутрішньою узгодженістю структурних елементів, достатнім рівнем аргументованості сформульованих положень та висновків. Дисертаційна робота оформлена відповідно до встановлених вимог, а її зміст повною мірою відповідає поставленій меті, визначеним завданням та предмету дослідження.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у розвитку сучасних кримінологічних знань про закономірності формування жіночої злочинності, поглибленні наукових підходів до визначення її причин, умов та механізму детермінації, удосконаленні кримінологічної характеристики особи жінки, яка вчиняє кримінальні правопорушення, а також подальшому розвитку положень щодо формування сучасної системи запобігання жіночій злочинності в умовах воєнного стану.

Наукові результати, отримані авторкою, сприяють удосконаленню теоретичних засад кримінології, розвитку сучасних підходів до вивчення гендерних аспектів злочинності та можуть бути використані під час проведення подальших фундаментальних і прикладних досліджень проблем жіночої злочинності.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що сформульовані авторкою висновки та пропозиції можуть бути використані у законотворчій діяльності під час удосконалення кримінального, кримінально-виконавчого, кримінального процесуального законодавства, законодавства у сфері пробації та запобігання домашньому насильству.

Одержані результати мають практичне значення для діяльності органів Національної поліції України, органів пробації, соціальних служб, інших суб'єктів запобігання злочинності та можуть бути використані під час організації профілактичної роботи з жінками, які перебувають у складних життєвих обставинах або входять до груп кримінологічного ризику.

Практичну цінність мають також запропоновані авторкою рекомендації щодо вдосконалення механізмів ресоціалізації жінок, розвитку міжвідомчої взаємодії між суб'єктами профілактичної діяльності, упровадження гендерно-чутливих підходів до запобігання жіночій злочинності та адаптації позитивного зарубіжного досвіду до сучасних умов України.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти юридичного профілю під час викладання навчальних дисциплін «Кримінологія», «Кримінальне право», «Запобігання злочинності», «Кримінально-виконавче право», при підготовці навчально-методичних матеріалів, підручників, навчальних посібників, а також у подальшій науково-дослідній діяльності.

Повнота викладення наукових результатів в опублікованих працях здобувачки за темою дисертації. Основні положення, наукові результати та висновки дисертаційного дослідження достатньою мірою апробовані та знайшли своє відображення в опублікованих наукових працях здобувачки.

За темою дисертації опубліковано 10 наукових праць, серед яких 6 статей у наукових фахових виданнях України, включених до Переліку наукових фахових видань України, одна стаття у зарубіжному науковому виданні та 4 тези доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Зміст наукових публікацій повною мірою відображає основні положення дисертаційного дослідження, його наукову новизну, теоретичні положення, практичні рекомендації та отримані результати.

Кількість опублікованих праць, їх науковий рівень та зміст відповідають вимогам, установленим для здобуття ступеня доктора філософії, а також забезпечують достатній рівень апробації результатів дисертаційного дослідження.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження виконане самостійно, на належному науковому рівні та відповідає основним принципам академічної доброчесності.

Під час ознайомлення з текстом дисертації, анотацією та науковими публікаціями здобувачки ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, самоплагіату чи інших порушень академічної доброчесності не виявлено.

Усі використані у дисертації наукові положення, ідеї, статистичні матеріали та результати досліджень інших авторів супроводжуються належними посиланнями на відповідні джерела, що свідчить про дотримання вимог академічної етики та чинного законодавства України у сфері освіти і науки.

Зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи актуальність теми дослідження, належний теоретичний рівень, логічність побудови дисертації, обґрунтованість сформульованих висновків та практичну значущість одержаних результатів, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження, які мають переважно дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

1. Авторкою ґрунтовно досліджено сучасні детермінанти жіночої злочинності в умовах воєнного стану. Водночас науковий інтерес становило б більш детальне дослідження особливостей жіночої злочинності залежно від регіональних відмінностей, зокрема між територіями, які перебувають у безпосередній близькості до районів бойових дій, деокупованими територіями та відносно безпечними регіонами України. Такий аналіз дозволив би повніше оцінити вплив безпекових факторів на криміногенну ситуацію.

2. У роботі комплексно досліджено кримінологічний портрет жінки, яка вчиняє кримінальні правопорушення. Разом із тим дисертаційне дослідження могло б бути доповнене більш ґрунтовним аналізом особливостей рецидивної жіночої злочинності, насамперед причин повторної кримінальної поведінки після відбуття покарання та ефективності існуючих механізмів ресоціалізації таких осіб.

3. Позитивно оцінюючи проведений авторкою порівняльно-правовий аналіз зарубіжного досвіду запобігання жіночій злочинності, вважаємо, що більш детальне дослідження механізмів функціонування гендерно орієнтованих програм ресоціалізації та пробації у державах Європейського Союзу дозволило б

ще більше посилити практичну складову сформульованих рекомендацій щодо їх адаптації до умов України.

4. Запропонована авторкою система запобігання жіночій злочинності є комплексною та науково обґрунтованою. Разом із тим перспективним напрямом подальших досліджень видається розроблення системи критеріїв та показників оцінювання ефективності запропонованих профілактичних заходів, що сприяло б їх практичному впровадженню та моніторингу результативності діяльності суб'єктів запобігання злочинності.

Наведені зауваження мають рекомендаційний характер, відображають авторське бачення окремих аспектів досліджуваної проблематики та можуть бути враховані здобувачкою під час подальшої наукової діяльності. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, його наукову новизну, теоретичне і практичне значення.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Пугач Світлани Іванівни на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання жіночій злочинності» є завершеним, самостійним, цілісним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають істотне значення для розвитку кримінологічної науки та практики запобігання злочинності.

Дисертація характеризується логічною структурою, належним рівнем теоретичного узагальнення, достатньою емпіричною базою, обґрунтованістю сформульованих наукових положень, висновків і рекомендацій. Авторкою продемонстровано високий рівень володіння сучасною методологією наукового дослідження, здатність до самостійного розв'язання складних наукових завдань, критичного аналізу наукових джерел та формування власної наукової позиції.

Наукові результати, отримані здобувачкою, є достатньо обґрунтованими, характеризуються науковою новизною, мають теоретичне та практичне значення для розвитку кримінологічної науки, вдосконалення кримінального,

кримінально-виконавчого, пробаційного законодавства України, а також практичної діяльності правоохоронних органів, органів пробації, соціальних служб та інших суб'єктів запобігання злочинності.

Опубліковані наукові праці повною мірою відображають основні положення дисертаційного дослідження, а їх кількість і зміст відповідають установленим вимогам щодо апробації результатів наукової роботи. Порушень принципів академічної доброчесності під час виконання дисертації не виявлено.

Висловлені у цьому відгуку зауваження мають рекомендаційний і дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та можуть бути враховані авторкою у подальшій науковій діяльності.

За своїм змістом, рівнем наукової новизни, теоретичним і практичним значенням, ступенем обґрунтованості сформульованих наукових положень, висновків та рекомендацій дисертація Пугач Світлани Іванівни «Кримінологічна характеристика та запобігання жіночій злочинності» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її авторка – Пугач Світлана Іванівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Андрій БАБЕНКО